

mi hadakozásról beszélünk: Dél-Magyarországról van szó. Itt a világ, a föld, a nép, a népiség és a kultúra is mások. Mászt jelent az urbanitás és mászt jelent a népi kultúra fogalma. Nálunk nem a fővárosi politikai hullámmás — vagy hintázás — és nem a centralizmus híveinek örökös helyezkedése tölti meg tartalommal a szellemi mozgalmat kifejező szavakat, hanem a tájegységből kisugárzó erő és élet.

Történelmünk, geopolitikai helyzetünk, népi kevertségünk, a déli végek romjain épült alig kétszázéves, de egybefonódó és egymáshoz hasonlatos kultúránk sajátosságát ad: másfajta embert ad, az alfölditől elütő gondolkodásmódot és egészen más, szinte idegen, — mert egyes részleteiben gyarmati —, életstílust tartalmaz. Ez a mi lényegünk és ez a mondanivalónk lényege is. Ezt az életet a magunk módján csak mi éljük, mi terebélyesítjük és mi fejlesztjük itt a Dél kapujában... És csak mi tudjuk megmutatni igazi arcát Közép-Európának.

Ablak a mi kultúránk és a mi munkánk a Balkán és Délkelet-Európa felé. Ablak, széles perspektívájú kilátó, amelyen keresztül furcsa, titokzatos, csodálatosan érdekes, szép és izgalmas világ tárul a magyar néző elé.

Népek és nemzetiségek tengerében születve és élve egy félelberöltőre szóló távolléteből megtanultuk azt, hogy közös a sorsunk és ebből az évszázados sorsközösségből figyelmeztető tanulságok erednek. Gyarmat voltunk évszázadokon át, de nem akarunk többé az lenni. Megértünk arra, hogy a magunk lábán járjunk és a magunk nyelvén beszéljünk. Tájegységbe zárva önként és önkénytelenül még mindig „délvidéki irodalmat“ írunk s napilapok, folyóiratok hasábjain, könyvek fejezetein keresztül „fölfedezzük“ a magyar olvasó számára a déli világot.

Utunk helyzetünknel és elhagyatottságunknál fogva a lassú fejlődés útja, de az emberiség örök forrásaiból táplálkozók útja a romok között is a csúcsok felé vezet.

LÉVAY ENDRE

IRODALOM ÉS EGYESÜLETI ÉLET A DÉLVIDÉKEN

DRASKÓCZY EDE megállapítása szerint a magyar politikai pártok feloszlata után, kisebbségi sorsunkban a kultúra és irodalom volt „az elfojtott magyar közéletnek egyetlen megnyilatkozási formája.“ Kisebbségi kultúrmunkánk tehát életmentő hivatásánál fogva nem elégedhetett meg azzal, hogy az irodalmat és kultúrát csak művelje-ápolja, hanem azt terjesztenie is kellett; nem elégedhetett meg azzal, hogy csak a rajongó széplelkeket gyűjtse maga köré, hanem fel kellett karolnia a legszélesebb néprétegeket is, mindenkit, aki magyar. Enélkül meddő maradt volna a legbuzgóbb igyekezet is, ahogy előbb-utóbb bezárja kapuit a legszebb színház is, ha üres nézőtér előtt, csak kritikusoknak és szakmabelieknek játszik.

Kultúrmunkások és közönség között (állandó szintársulat, rendszeres könyvkiadás, irodalmi társaság stb. hiányában) elsősorban az

egyesületek voltak a közvetítők, olykor ugyan csak jutalékos ügynökök az árú és fogyasztó között, de mindig szilárd és megbízható vezetékek, amelyek a fényt és meleget adó áramot elviszik a villanytelepről a legeldugottabb falusi viskókba is. A magyar kultúrát a volt Jugoszláviában főleg és legeredményesebben az egyesületek terjesztették s az elismerésből mitsem von le az a körülmény, hogy erre a munkára egyesületeinket részben a saját anyagi érdekük, fennmaradásuknak biztosítása is serkentette.

Egyesületünk, hála Istennek, volt elég. Voltak katolikus körök és református körök, voltak kaszinók és gazdakörök, voltak nőegyletek és legényegyletek, voltak közművelődési és keresztény ifjúsági egyesületek, voltak dalárdák és sportegyesületek, — sok és sokféle egyesületünk volt, amelyeket különböző feladataik és célkitűzéseik mellett is közös nevezőre hozott a mindennél fontosabb és mindennél szentebb magyar ügy, bár a „magyar“ jelzőt, egy-két kivételtől eitekintve, nem vehették fel a nevükbe. Taglétszámuk, anyagi lehetőségeik és közönségük szempontjából is nagyon különbözők voltak ezek az egyesületek s ennek megfelelően különbözők az elért eredmények is; egyeseknek sugárköre alig terjedt túl falujuk vagy városrészük határán, mások viszont annyira kiugrottak a csomóból, hogy egész kisebbségi kultúréletünk pilléreivé izmosodtak. Törekvéseikben azonban ezek is, azok is egyformák voltak, ahogy a szerény kis pacsirta éppúgy zengi a Teremtő nagyságát és dicsőségét, mint a csillagos ég...

A magyar kultúrát egyesületeink elsősorban műkedvelő előadásokkal szolgálták. Színrekerültek (eleinte csak befutott budapesti szerzőktől, később azonban már vajdasági szerzőktől is) mindenfajta darabok, a komoly drámáktól a népszínműveken át le a fajsúlytalan operettekig s ha ezeknek megválasztása nem is volt mindig szerencsés, mégis csak terjesztették velük a magyar szót, a magyar dalt s megmozgatták, összehozták, egybeforrasztották egy vagy több estére a magyarságot. Például a Bezdáni Sport-Egylet által rendezett „Mézeskalács“ szabadtéri előadására ötezer ember jött össze a megszállt Bácska, Bánát és Baranya legtávolabbi részeiből is.

Közönségsikerben szerényebbek, de tartalmilag az említettek-nél értékesebbek voltak a városi egyesületektől kezdeményezett irodalmi vagy kultúrestek (nem egyszer neves anyaországi előadók közreműködésével) vagy a falusi egyesületekben télen át meghonosított helyesírási és általános népművelési tanfolyamok, amelyek jelentős fokban emelték a széles magyar néprétegek művelődési színvonalát.

Kiemelkedő mozzanata volt egyesületi életünknek a falusi egyesületeink által, népviseleti felvonulásokkal és gyöngyösbokrétátáncokkal nyaranta rendezett arató-ünnepség. Ezek az arató-ünnepélyek alkalmasak voltak a magyar népi kincsek megőrzésére, megkedveltetésére s egyesületeink helyes ösztönrel meglátták bennük a magyar életnek egyik legmutatósbab megnyilatkozási formáját.

Ezen a látható, szinte kézzelfogható munkán kívül minden más vonatkozásban is megérezte a kisebbségi magyar kultúra egyesü-

leteink működésének vagy pusztá létezésének hasznát, előnyét. Az egyesületek tagnévsora volt az a szilárd alap, amelyre mindig építhetett a vajdasági író, ha a saját költségén kinyomatta vers- vagy novellagyűjteményét; építhetett a magyar képzőművész, ha festményeit vagy rajzait akarta értékesíteni; építhetett a nótaszerző, ha ki akarta adni dalait; építhetett a magyar napilap vagy folyóirat, amikor előfizetőket gyűjtött, — biztosan építhetett rájuk minden bajba jutott magyar, ahogy az 1940-es nagy árvíz idején elsőként az egyesületek és tagjaik is külön-külön, határtalan áldozatkészséggel siettek károsult vagy hontalanná vált magyar testvéreink megsegítésére...

Köztudomású, hogy a trianoni határon kívül rekedt magyarságban, az idegen uralom szélesebb látókörében s az egymásra utaltság érzetében, fokozottabb mértékben alakult ki az az életszemlélet, amely minden szót, minden tettet és minden embert aszerint ítél meg, mennyi haszna vagy kára van belőle a magyarságnak. Ez az értékmérés hatotta át egyesületeink munkáját is, aminek kulturális vonatkozásban az lett az üdvös következménye, hogy a társadalmi ellentéteket ledöntve szélesebbre és mélyebbre szántották fel a talajt, amelybe a magyar kultúra vetőmagvait elhintjük.

Mit fogunk átmenteni egyesületeink multjából a jövőbe?

Amikor 1941-ben végre megalakulhatott a jugoszláviai magyar egyesületek csúcs-szervezete, a „Délvidéki (akkori néven: Jugoszláviai) Magyar Közművelődési Szövetség“, egyesek azon a nézeten voltak, hogy szakosztályai és fiókjai révén most már ez a Szövetség fogja átvenni a munkát a közművelődés minden ágában s így az egyesületeket nyugodtan meg lehet szüntetni, ahogy pl. a Schwäbisch-Deutscher Kulturbund is feloszlatozott és magába olvasztott minden volt német egyesületet. A DMKSZ alakuló közgyűlése azonban, igen helyesen, csak bizonyos felügyeleti jogot kötött ki a Szövetség részére tagegyletei felett, egyébként azonban csorbitatlanul meghagyta az egyesületek működési szabadságát és önkormányzatát. Tette ezt abban a felismerésben, hogy az egyesületi élet, az egyesületek nemés versengése termeli ki azokat a férfiakat, akik munkakedvükkel és rátermettségükkel a saját egyesületük vezetőségén keresztül idővel az egyetemes magyar élet irányításában is alkalmasnak bizonyulnak.

Minőségi vizsga az ilyen egyesületi szereplés, — erről a minőségről pedig most, felszabadulásunk után sem mondhatunk le, bár kétségtelen, hogy számos egyesületünk működését szorítja az eddiginél szűkebb körre az a tudat, hogy már nem kisebbség, nem magárahagyott népcsoport vagyunk, hanem újra szerves része az összmagyarságnak, birtokosai a magyar államhatalom minden erkölcsi, anyagi és fegyveres erejének.

Szükség van, ha módosult és színtelenebb feladatokkal, szükség van továbbra is ezekre a magyar egyesületekre, a tagjaiból ki-termelődő munkakedvre, rátermettségre s ha kell harckészségre. Mert a magyarság soha meg nem állhat, soha meg nem pihenhet, soha el nem terülhet henyélni, mint a jóllakott kígyó, — ezt ezeréves multunk éppúgy igazolja, mint a jelen élet-halál harca. Ebben a

szüntelen harcban pedig, főleg a vegyeslakosságú és határvidéken, egyesületeink a mindig éber őrszemek.

BLAZSEK FERENC

A DÉLVIDÉKI IRODALOM VÁLSÁGA

VISSZATÉRÉSÜNK ÓTA annyi szépet és jól elmondtak már a mi kis irodalmunkról, néha cnyhén túlozva, hogy ha tudna pirulni, hát belepirulna. A kisebbségi korszak lezártaival egymást érték a tanulmányok, a számvetések és a hozzászólónak most az túlul először tollára, hogy sajnos még mindig a magunk tükrében nézzük magunkat, önarcképünk előtt ácsorgunk és ha ünnep adódik, mi ünnepeljük magunkat, továbbra is egyedül álmodunk.

Könnyelműség és lelkiismeretlenség volna elhallgatni a tényt, hogy a délvidéki irodalom válságba jutott. A politikai egység, illetve elzártág feloldásával délvidéki viszonylatban is felmerült a provinciális literatura létjogosultságának kérdése. A visszatért területek életében bekövetkezett ritmüstörés általában északon, keleten és délen egyformán irodalmi pangásra vezetett. Az új életformákba való beleilleszkedés válsaggal jár ott is, ahol a legmelegebb szeretettel fogadják a visszatérőt. Az új keretekbe bele kell szokni és ehhez mindenek előtt időre van szükség. De ettől függetlenül a kéte ly köde ereszkedik a hajdani kisebbségi írók asztalára már azért is, mert ahogy összehasonlítja saját képességeit azokéval, akik ott születtek és nevelkedtek a magyar és európai kultúra forrásánál, nem pedig vidéken tengődtek, kicsinységi érzés fogja el és ha ráér, inkább olvas ez a hajdani író, hiszen rengeteg a restanciája. Azután meg sokan úgy látják, hogy hiábavaló volt a sok-sok donquijotei nekilendülés, az eredmény nem igazolta az erőfeszítéseket, a megmaradt energiákat okosabb reálisabb célokra fordítani.

A szubjektív kételyek mellett elméleti skrupulusok is adódnak bőven. Felmerül a kérdés, hogy voltaképpen most már mi is a létalapja az elkülönülésnek? Tájunk, akcentusunk nem jellegzetes, külön történelmi multunk, irodalmi hagyományaink nincsenek. Az alap, ami szóba jöhet, a néprajzi tarkaság és a kisebbségi élmény, ami megírásra vár. Ez utóbbinak azonban nem kedvez az idő. Ami sürgős tennivaló a betű mezőin, az inkább a publicisztika és a tudomány fejezetébe tartozik, de semmiesetre sem a szépirodalom körébe. Az egyiket vállalják a napilapok, a másikat meg jobb, ha egyetemi szakemberek irányítják.

A régi reflexmozdulatok természetesen még nem álltak le teljesen. A borzas kisebbségi emléék még kínozz, van, aki kiírta magából őket az asztalfióknak, de a zuhogó események, a nagy történelmi válság fekete lángjai és árnyai közepette eltörpülnek ezek a mi kisebbségi emlékeink, tanulságaink, amelyeket egyébként sem kérdez és nem is hallgathat ma meg senki. A gigantikus perspektívák elnyelik az irodalmi ambíciókat. Az az állítólagos tűz már csak az első apostolok, az első délvidéki irodalmi generáció szívében pislákol. Az igazi kisebbségi nemzedék ma már nem ér rá emlékeinek élni. Az új ifjúság pedig sem mint termelő, sem mint fogyasztó nem mu-